

(Fortsættelse 07)

DEN ØKONOMISKE VERDENSKRISE

Særlig slemt så det ud i Tyskland, som efter 1. verdenskrig tilmed var blevet dømt til at betale 105 milliarder mark i krigsskadeerstatninger til de Allierede, altså til Frankrig, England og Amerika. Beløbet skulle afdrages efterhånden og være betalt senest 1988. Denne efter mange tyskeres mening helt urimelige bod, blev en af årsagerne til, at tyske industrimagnater besluttede sig til at støtte Adolf Hitler og hans bestræbelser på at gengive Tyskland den uafhængighed og storhed, det som kolonimagt havde haft før 1. Verdenskrig. Dertil kom, at det var en torn i øjet på mange tyskere, at Rhinlandet helt op til 1930 var besat af allierede tropper. Men nok så stor betydning havde det, at stadig større dele af den efterhånden forarmede tyske befolkning sluttede op om denne mærkværdige mand og hans politik, som nogle år senere skulle kaste Europa ud i en ny verdenskrig, der om muligt var værre og grusommere, og som kostede flere menneskeliv, flere invalider, og flere hjemløse og flygtninge, end 1. Verdenskrig.

For vor hjemlige lilleverdens vedkommende skulle 2. verdenskrig komme til at få mere alvorlige og direkte følger, end tilfældet var med den forrige verdenskrig, hvor det neutrale Danmark stort set holdt sig skadefri. Der var ganske vist indført rationering under 1. verdenskrig på grund af vareknapheden, men en del foretagsomme danskere forstod at udnytte situationen, idet de tjente sig rige ved at levere fødevarer til de krigsførende lande, og ikke mindst til arvefjenden Tyskland. Disse fødevarer bestod blandt andet af konserves med kødterninger i sovs, en ret, der kaldtes gullasch, og derfor gav man øgenavnet "gullasch-baroner" til de i reglen udannede opkomlinge til handelsmænd, der stod bag, og som nærmest blev betragtet som en slags landsforrædere.

Herhjemme dannede Thorvald Stauning sin anden regering i mit fødselsår, 1929, en af de længst siddende regeringer nogensinde i Danmark, idet den varede uafbrudt fra 30. april 1929 til 9. november 1942. Stauning, som i denne lange periode fik status som en slags landsfader, i hvert fald for arbejderbefolkningen, døde imidlertid den 4. maj 1942 og han efterfulgtes som statsminister af Wilhelm Buhl, der dog kun beholdt denne post til 9. november s.å., idet den tyske besættelsesmagt krævede, at den protyske Erik Scavenius (1877-1962), som havde været udenrigsminister siden regeringens omdannelse den 8. juli 1940, skulle indsættes som stats- og udenrigsminister. Den velvilje, som Scavenius, der fordømte modstandsbevægelsens virksomhed, udviste overfor den tyske besættelsesmagt, førte på grund af den tyske fremfærd og befolkningens reaktioner til hans og regeringens afgang den 29. august 1943.

SOCIALREFORM OG KANSLERGADE-FORLIG

En af de betydeligste ministre i Stauning-regeringen var K. K. Steincke (1880-1963), som havde været justitsminister i regeringen 1924-26, og som blev det igen 1935-39 samt 1950, men som 1929-35 var socialminister. I denne egenskab udarbejdede og gennemførte han i 1933 en socialreform, som blandt meget andet indeholdt arbejderbeskyttelsesloven, ferieloven, boligloven (boligstøtte til mindrebemidlede), uddannelsesloven (gratis adgang til undervisning og statens uddannelsesstøtte), sundhedsloven og skatteloven (progressiv beskatning, der lader de højere indkomster bære en forholdsvis større del af skattebyrden end lavindkomsterne).

Socialreformen, som naturligvis vakte stor modstand, især hos Venstre og De konservative, fik stor betydning for arbejderklassen eller lønmodtagerne, som det hedder i vore dage. Når Venstre alligevel gik med til at gennemføre socialreformen, skal det ses i lyset af den tids indenrigspolitiske begivenheder. Først og fremmest var man blevet klar over, at den økonomiske krise, der i 1932 førte til oprettelsen af et særligt regeringskontor, senere kaldet valutacentralen, som betød at Danmark forlod sin traditionelle frihandelspolitik og i stedet gik over til stram statsregulering af handelen med udlandet. Formålet var at sikre en sådan balance mellem import og eksport, at man kunne bevare kontrollen med den danske krones kurs.

Baggrunden var, at man forudså at den økonomiske krise og massearbejdsløsheden ville styrke de yderligtgående tendenser blandt arbejderne. Dette havde allerede givet sig udslag omkring slutningen af første verdenskrig, nemlig i dannelsen af et kommunistisk parti, som dog i løbet af 1920'erne aldrig nåede op over 6 000 stemmer. Men ved valget i 1932 fik kommunisterne 17 000 stemmer og to mandater i folketinget, ligesom de også var ved at vinde frem inden for fagforeningerne. De to mandater blev tildelt Aksel Larsen (1897-1972) og Arne Munch-Petersen (1904-1940). Omkring nytår 1933 begyndte det at trække op til arbejdskamp, fordi arbejdsgiverne krævede meget betydelige lønnedskæringer og varslede storlockout. Desuden svækkede den store arbejdsløshed den socialdemokratiske fagbevægelse, som jo ikke havde kunnet komme igennem med sine stadige krav om arbejds- og lønforbedringer, og som derfor frygtede for, at en arbejdskamp ville betyde nederlag og en yderligere styrkelse af kommunisterne.

Det var i denne situation, at regeringen og Venstres ledere på Staunings initiativ deltog i nogle sammenkomster i Staunings hjem i Kanslergade på Østerbro. I slutningen af januar 1933 enedes man om at indgå et forlig - siden betegnet som Kanslergadeforliget - som forpligtede Venstre til ikke at modsætte sig en lov, der forbød strejker og lockouter for et år, samtidig med, at partiet lovede at stemme for Steinckes store lovkompleks, under ét kaldet socialreformen, som blandt andet sikrede en fastholdelse af de bestående

lønninger, hvilket dog kun var en fordel for dem, der var i arbejde. Men de mange arbejdsløses nød blev delvis søgt imødegået gennem socialreformen. Til gengæld krævede Venstre, at kronens kurs skulle sænkes, hvilket var en mærkbar fordel for landbruget.

De konservative ville ikke deltage i forliget, som de mente ville betyde store forringelser for arbejdsgiverne, og som argument brugte de blandt andet, at hvis lønningerne var blevet nedsat, ville så mange flere være kunnet komme i beskæftigelse, hvilket jo ville have begrænset arbejdsløsheden. Imidlertid viste det sig, at industrien ikke havde de dårligste vilkår under valutacentralens kontrol, idet især tekstil- og skotøjsfabrikker fik et mærkbart opsving i 1930'erne. Da man samtidig lempede vilkårene for byggeindustrien og desuden satte offentlige arbejder i gang, fik man i de følgende år nedbragt arbejdsløsheden en del.

Men trods den lettelse landbruget havde fået gennem sænkningen af kronekursen, gik det dårligt for mange landmænd, som kom i stor gæld, som de i kraft af de faldende priser på landbrugsvarer ikke var i stand til at betale. På trods af lovbestemmelser om henstand med betalingerne, blev det bitre resultat derfor ofte, at gårdene kom på tvangsauktion. Den danske eksport af smør til hovedkunden England, var belagt med en told på 15%, hvorimod smør fra engelske dominions som Australien og New Zealand var fritaget for told. Det betød naturligvis, at England fortrinsvis købte sit smør i de sidstnævnte lande. Eksporten af bacon var derimod toldfri, men England havde lagt begrænsninger på den mængde bacon, der måtte indføres. Det var sket, fordi man ville fremme den indenlandske svineavl, så derfor var det begrænset, hvad England købte af bacon i Danmark.

Det var ikke alle Venstrefolk, der så med velvilje på Kanslergadeforliget - og forresten heller ikke alle socialdemokrater - og i 1932 førte det til oprettelsen af "Landbrugernes Sammenslutning", til daglig blot kaldet "L.S.". Sammenslutningen søgte at påvirke folkestemningen gennem kraftige demonstrationer, blandt andet en mælkestrejke. Nogle venstrepolitikere dannede også et "bondeparti", som opnåede et par mandater ved valgene, hvilket svækkede moderpartiet Venstre. Det konservative Folkeparti var under Christmas Møllers ledelse for et samarbejde med regeringen, forudsat at man derved kunne fremme, hvad man forstod ved sund politik.

SYMPATI FOR HITLER

Denne opfattelse deltes imidlertid ikke af alle konservative, og specielt ikke af de unge i partiet, blandt hvilke der var en del, som ikke blot var modstandere af det radikale-socialdemokratiske styre, men ydermere vendte sig mod parlamentarisme og demokrati og gav udtryk for sympati for Hitler. Dette tilløb til at skabe et dansk nazistparti lykkedes det i første omgang Christmas Møller at bremse, idet han erklærede at den nazistiske politik og dens metoder var

uforenelig med dansk konservativ tankegang, som tog kraftig afstand fra antiparlamentariske og antidemokratiske ideer og metoder.

Gennem demagogisk propaganda med løfter om at føre det tyske folk ud af dets efter egen opfattelse store fornedrelse efter første verdenskrig, at befri tyskerne for den store arbejdsløshed, som skyldtes indre og ydre fjender, som i begge tilfælde blev identificeret med den internationale zionisme, var det indtil videre lykkedes Hitler at gøre sig selv og sin politik så kendt og populær i Tyskland, at han i 1933 blev udnævnt til rigskansler. Hvad mange udenlandske politikere og befolkninger derimod ikke så eller i første omgang ignorerede, var, at Hitler straks efter sin magtovertagelse forbød det tyske kommunistparti, mens han nøjedes med at modarbejde og i realiteten knuse socialdemokratiet og fagforeningerne. Samtidig oprettedes de første og senere så berygtede og forhadte koncentrationslejre, hvis internerede var kommunister, socialdemokrater, fagforeningsledere og alle, der kunne karakteriseres som modstandere af Hitler og hans politik.

FOLKENES FORBUND MAGTESLØST

Men en af Hitlers mest provokerende handlinger på den tid, var Tysklands udtræden af Folkenes Forbund, ofte kaldt Folkeforbundet. Det blev oprettet kort efter 1.verdenskrigs af-slutning, nemlig i 1919, og havde som formål fredens bevarelse, idet internationale konflikter i videst muligt omfang skulle søges løst ad fredelig, forhandlingsmæssig vej. Dertil kunne man bruge ikke-militære tvangsmidler og sanktioner mod en angriber. Til at begynde med var det kun de vindende stater, Storbritannien, Frankrig, Belgien, Italien, Portugal, Rumænien, Grækenland, Rusland, Japan, der var medlemmer, men senere optog man også de tabende nationer, først og fremmest Tyskland og dernæst Østrig-Ungarn, Tyrkiet og Bulgarien. USA, som ellers havde ydet en betydelig indsats under 1.verdenskrig, både økonomisk og militært, blev mærkeligt nok aldrig medlem, skønt en af hovedinitiativtagerne til Folkeforbundets oprettelse var den amerikanske demokratiske præsident Woodrow Wilson (1856-1924). Han fremsatte i 1918 et fredsprogram i 14 punkter, hvis hovedindhold sigtede på oprettelsen af Folkenes Forbund.

Folkeforbundets hoved-organer var Delegeretforsamlingen, Rådet, Sekretariatet, Den inter-nationale Domstol i Haag og Den internationale Arbejdsorganisation. Delegeretforsamlingen trådte sammen første gang i 1920 i Genève. De to sidstnævnte organisationer fortsatte efter Folkeforbundets officielle ophør 1946, men reelt begyndte sammenbruddet i 1933, da Japan meldte sig ud efter angrebet på Kina 1931, som Folkeforbundet ikke havde kraft eller evne til at standse ved sanktioner. Tyskland fulgte efter med sin udmeldelse samme år, og Italien førte en brutal krig mod Etiopien i 1935, som Folkeforbundet heller ikke magtede at forhindre. Folkeforbundet var reelt

handlingslammet og formåede derfor heller ikke at gribe ind, da der var optræk til 2. verdenskrig.

ET NYT HÅB: FN?

Set i bakspejlet kan det konstateres, at verden i 1920'-30'erne endnu ikke var moden til overnationalt samarbejde, og da slet ikke til overnationalt styre. Men efter 2. verdenskrig gjorde de mere progressive nationer et forsøg på at genoplive den overnationale fredsorganisation, som denne gang blev døbt United Nations, forkortet UN, på dansk: Forenede Nationer, forkortet FN. Den 10. december 1948 vedtog FN en erklæring om de basale menneskerettigheder, som på det mest hensynsløse og grusomme var blevet tilsidesat af de krigsførende diktaturstater med Tyskland og Japan i spidsen. På trods af store funktionsvanskeligheder, herunder obstruktion og nedlæggelse af Veto fra kommunistisk dominerede stater, særlig Sovjetunionen, og især under den kolde krig, og senere også Kina, har FN dog i 1980'erne og 1990'erne formået at løse en række konfliktfyldte og påtrængende opgaver, dels i form af humanitær hjælp til krigsramte områder, og dels ved at indsætte internationalt sammensatte fredsbevarende styrker i krigstruede områder. Det mere funktionsdygtige FN skyldes ikke mindst kommunismens fald i Rusland og Østeuropa omkring 1989-90. De nye og i al fald forsøgsvis demokratisk sindede magthavere i disse lande er generelt set blevet mere samarbejdsvillige med Vesten end deres kommunistiske forgængere.

EN FREDELIG JUL OG NEW DEAL

Efter dette svinkeærinde til forhold og begivenheder, hvorom jeg naturligvis ikke havde den ringeste anelse eller viden i min tidligste barndom, men som i større eller mindre grad også prægede situationen herhjemme, skal vi vende tilbage til den tidligere ovenfor omtalte juleaften i mit barndomshjem i Tillitse.

Da dansen om juletræet var slut og gaverne pakket ud, var det tid for os to drenge til at lege med det legetøj, vi hver især havde fået. Samtidig blev der budt på juleknas, så som lakridskonfekt, chokoladepastiller med små bitte kulørte sukkerkugler på, marcipankonfekt, gelékonfekt og lignende. Desuden figener, dadler, appelsiner, pigeonæbler og pærer. Far og morfar satte sig og fik ild på hver deres cigar, og så gik snakken om indenrigs- og udenrigspolitiske begivenheder. Arbejdsløsheden var et af de store samtaleemner på den tid. Der var i 1932 cirka 30 millioner arbejdsløse i verden, heraf omkring 12 millioner arbejdsløse i USA, hvilket blandt andet førte til et vigtigt præsidentskifte, idet republikaneren Herbert Hoover (1874-1964) ved præsidentvalget i 1933 blev vraget til fordel for demokraten Franklin D. Roosevelt (1882-1945), der blev valgt på et politisk-økonomisk program om "New Deal", dvs. "ny begyndelse med større økonomisk og social retfærdighed".

Gennem en omfattende reformlovgivning lykkedes det efterhånden Roosevelt og hans medarbejdere at bekæmpe den store erhvervskrise og arbejdsløshed, der udmarvede USA. Flere hårdt tiltrængte sociale reformer blev gennemført, og udenrigspolitik bragte Roosevelt USA ud af den isolationisme, som nogle af hans forgængere havde forfægtet. Den ny amerikanske udenrigspolitik skulle i høj grad komme især de nazistisk besatte lande i Europa til gode, både under og efter 2.verdenskrig. Men herom senere.

Hjemme i det næsten uforskammet fredelige lille Tillitse gik livet dog sin vante gang, som det stort set havde gjort lige siden vinteren 1658-59, da svenske hærafdelinger gjorde landgang over isen og hærgede Sydvest-Lolland, især Nakskov. Og juleaften efter bordet og dansen om juletræet og gaveuddelingen, gjorde min mor og mormor det, som utallige kvinder både dengang og før og siden har gjort i generationer: de trak sig tilbage til køkkenregionen og gik i gang med opvasken. Denne retrætepost gav dem imidlertid samtidig lejlighed til at tale om mere jordnære og familiære emner, end indenrigs- og udenrigspolitik, som meget få kvinder dengang interesserede sig for og derfor heller ikke havde meget begreb om.

Senere på aftenen var det tid til kaffen og julesmåkagerne: klejner, brune kager, pebernødder og vaniljekranse. Dennis og jeg drak dog ikke kaffe, men fik i stedet saftevand eller sodavand. Til gengæld kunne vi begge godt lide småkagerne, men var i lighed med de voksne så mætte på det tidspunkt, at vi ikke orkede at spise ret mange. Efterhånden var vi også blevet godt trætte og søvnige, og selvom vi kæmpede imod så længe som muligt, kom uvægerligt det øjeblik, da det var sengetid for små drenge. Til sidst måtte vi give op, og mens mor lagde mig i seng i soveværelset, lagde mormor Dennis i seng på pufsen i gæsteværelset.

Hvad de voksne derefter foretog sig, kan man kun tænke sig til: mor og mormor har helt sikkert båret ud fra bordet og vasket kaffekopperne af, mens far og morfar nok har siddet og småsnakket, røget sig en cigar og hygget sig. Men derefter har trætheden sikkert meldt sig, ikke mindst hos mor og far, der jo havde været tidligt oppe og hele dagen haft travlt med forberedelserne til julemiddagen. Alle er derefter gået til ro.

1. JULEDAG OG TANDBØRSTNING

Far var morgenmand, så han var tidligt oppe næste dag, hvor han begyndte med at vaske og barbere sig ved køkkenvasken, som han plejede, mens han havde sat vand over på primussen til kaffen og teen. Snart var jeg også vågen og stod ud af sengen og gik ud i køkkenet til far, som hældte vand op i et fad i køkkenvasken, så jeg kunne vaske ansigt og hænder. Det var almindeligt, at man kun vaskede sig over hele kroppen én gang om ugen, men så foregik det til gengæld i karbad, enten i køkkenet eller ovre i vaskehuset. Sidstnævnte sted blev der tændt op under gruekedlen, som var fyldt med vand, så derfor var der

både varmt vand i karret og varme i rummet, når vi skulle i det ugentlige karbad.

Som barn vidste jeg ikke, hvad en tandbørste var for en tingest. Regelmæssig daglig tandbørstning og jævnlige tandlægebesøg var nemlig et ukendt fænomen i mit barndomshjem og forresten også hos både mine morforældre og farforældre, ja, vel i grunden hos de allerfleste land- og byboere af arbejderklassen på den tid. Det resulterede i, at de fleste arbejderfamilier havde dårlige tænder dengang, og først når relativt ofte forekommende tandpine til sidst blev uudholdelig, gik man til tandlægen, i reglen for at få tanden trukket ud. Det resulterede efterhånden i, at der enten ingen tænder var tilbage eller at dem, der var, var blevet så dårlige, at enten over- eller undermunden, i mange tilfælde begge dele, måtte ryddes. Det var det billigste, og arbejderstanden havde sjældent råd til tandreparationer, og ofte heller ikke til proteser, så derfor så man dengang mange med meget dårlige tænder eller med kun få tænder, eller lidt sjældnere helt tandløse.

Min farmor havde protese både i over- og undermunden, mens bedstefar kun havde det i overmunden, og her kun en delprotese, idet de seks fortænder var bevaret. Mormor havde kun få tænder i over- og undermunden, men på grund af en skævhed i munden efter en færdselsulykke, kunne hun ikke have protese. Morfar havde derimod de fleste af sine egne tænder, men de blev i årenes løb dårligere og dårligere, ikke mindst fordi han var forfalden til at tygge skrå og bruge snus, hvilket også gjorde, at hans tænder konstant var meget mørke, ja, nærmest sorte. At børste tænder forekom ham at være topmålet af forfængelighed.

"BISSER" OG "BUSSER"

Både mor og far havde deres egne tænder i mange år, men mor fik på et tidspunkt en delprotese i overmunden, idet fortænderne var bevaret, mens far først langt senere så sig nødsaget til at få protese, først i overmunden og en del år senere også i undermunden. Som den store slikmund, jeg selv var, og som der faktisk heller ikke blev sat nogen begrænsninger for, hvad søde sager angik, havde jeg selv dårlige mælketænder, og klagede derfor ofte over tandpine, idet jeg gerne sagde: "Jeg har så ondt i bisserne!" Udtrykket bisser om tænder var almindeligt brugt dengang, men fordi jeg brugte udtrykket forholdsvis ofte, fik jeg kælenavnet "Bisser". Min fætter Dennis, som forresten havde forholdsvis gode tænder, både mælketænder og de blivende tænder, blev kaldt for "Busser", men hvorfor, er jeg egentligt aldrig blevet klar over. Det lød derfor lidt morsomt, når en af de voksne kaldte på os begge samtidigt og f.eks. råbte: "Bisser og Busser, kom ind og spis!".

Men den nævnte første juledags morgen viste Dennis sig snart efter også i køkkenet, endnu i pyjamas, og også han måtte vaske ansigt og hænder. Desuden var morfar stået op, og han skulle også vaske hænder og ansigt, og

desuden barbere sig. I modsætning til far, som brugte en såkaldt barbermaskine med løse, udskiftelige barberblade, barberede morfar sig ved hjælp af en rasekniv. Derfor syntes jeg det var meget interessant at stå og betragte, hvordan han bar sig ad. Efterhånden kom mor og mormor også op, men de vaskede og gjorde sig i stand ved servanten i soveværelset, først mor, som stadig var for genert og sky til, at andre og end ikke hendes egen mor kunne være til stede, når hun ordnede sig. Når mor havde forladt soveværelset og efterladt sig et rensed vandfad og skiftet vand i vandkanden, var det mormors tur til morgentoilette.

Så var det tid til morgenbordet, som var dækket op i dagligstuen. De voksne drak kaffe og vi to drenge te med sukker og meget mælk i, og der blev serveret frisk franskbrød, som far havde bagt i mellemtiden. Som tilbehør var der puddersukker, som Dennis og jeg elskede, eller ost og forskellig marmelade. Efter morgenbordet løb vi to drenge ud, for at tage kælken frem og lege i sneen. Som den ældste af os, var det gerne Dennis, der måtte trække mig omkring, og det hændte da, at vi kørte hen til mergelgraven, som på den årstid i reglen var tilfrosset og isen så tyk, at nogle af landsbyens større børn og unge løb på skøjter der.

Her ses "Bisser" og "Busser" alias fætrene Harry og Dennis i fineste puds hos fotograf Christensen i Maribo. Fotoet er formentlig fra ca. 1933, da vi var hhv. 4 og 5 år. – Fotoet tilhører © Harry Rasmussen. FOTO 22

På den ene side af mergelgraven var der en ikke særlig stejl skråning, og den blev brugt som kælkebakke, hvilket vi da også gjorde. Efter tur satte Dennis og jeg os op på kælken og stødte fra med benene, så at kælken rutschede helt ud på isen og over til den modsatte side, før den standsede. Det irriterede imidlertid de skøjteløbende, som skældte os ud og sagde, at vi skulle gå hjem. Da vi havde respekt for dem, hankede vi op i kælken og forlod stedet, lidt forlegne og skuffede, men det var snart glemt, for da vi kom ud på vejen løb Dennis af sted med mig på kælken efter sig. Pludselig stoppede han op og lod kælken fortsætte i et stort sving, så den var lige ved at vælte. Men det var kun sjovt. Han blev dog snart træt af denne leg, og ville have, at jeg skulle trække ham, men da det viste sig, at jeg ikke havde kræfter til det, stod han af og lod mig trække den tomme kælk hjem.

Da vi kom hjem, satte jeg kælken ind i garagen, og fulgte efter Dennis ind i huset. Her fik vi det halvvåde overtøj og de helvåde uldne vanter af, og så varmede vi de forfrosne hænder ved kakkelovnen. Vanterne blev hængt til tørre ude i køkkenet i nærheden af det varme komfur. Bagefter gav vi os til at lege med det legetøj, vi hver især havde fået i julegave.

JULEFROKOSTEN

Far og morfar havde i mellemtiden været ovre i garagen, for at morfar kunne se, hvad far for tiden havde gang i af snedkerarbejde, og det hændte vel herunder, at de fik sig en stille formiddagsbajer. Morfar var i reglen også interesseret i at se kaninerne, hønsene og duerne, så det gik der også nogen tid og småsnak med. I køkkenet havde mor og mormor travlt med at forberede julefrokosten, som kom på bordet omkring middagstid. Den bestod dels af flere slags sild, røget ål, sildesalat, lun leverpostej, kold ande- og flæskesteg med opvarmet rødkål til, hårdkogte æg med ansjoser, rødbedesalat, og ikke mindst den populære sylte. Denne blev i lighed med, hvad der var tilfældet for silderetterne, for fars og morfars vedkommende skyllet ned med et passende antal iskolde snaps. Til maden drak d'herrer bajersk øl og mor og mormor sodavand, mens Dennis og jeg fik den obligatoriske appelsinsodavand, citronvand eller rød saftvand.

Under frokostens forløb blev både far og ikke mindst morfar mere og mere blussende i ansigterne og højrøstede, og der var vist nok ikke grænser for deres tro på, at hvis bare arbejderne fik flertal i Folketinget, og fagforeningerne blev styrket og mere revolutionære, så skulle de nok vide at sætte kapitalisterne og disses lakajer eller håndlangere fra magten, så der kunne blive ordnede forhold og fred både herhjemme og ude i verden. Som den ærlige og trofaste revolutionære socialist, morfar var, havde han en stående og til en vis grad ironisk replik, som han altid fremkom med ved sådanne og lignende lejligheder: "Arbejderne har udviklet sig fra at være slaver til at blive lønslaver!" Disse ord har jeg hørt utallige gange i løbet af mit liv, og han fortsatte med at bruge dem helt op i sin høje alderdom, fordi han angiveligt følte sig skuffet og indigneret

over, at det ikke var lykkedes arbejderklassen eller proletariatet at stoppe kapitalisterne og de store truster og monopolføretagender.

Hverken far eller morfar sympatiserede med nazismen, min far var faktisk temmelig upolitisk af indstilling, men morfar var som sagt en uforbederlig syndikalist i sit hjerte, idet han alle dage mente, at arbejderne skulle tilegne sig samfundsmagten via fagforeningerne. Men fra midten og til hen mod slutningen af 1930'erne var han - i lighed med mange andre danskere dengang - tilbøjelig til at mene, at Hitler var inde på noget af det rigtige med sin ganske vist nationale socialisme, for han viste sig jo at kunne afskaffe arbejdsløsheden og forbedre arbejderens løn- og livsvilkår. Hvad morfar og mange med ham ikke så på det tidspunkt, var, at det kun lykkedes for Hitler, fordi han fik store finansfolk til at finansiere rustningsindustrien, nemlig med det nøje planlagte formål, at udvide det stortyske "Lebensraum" ved militært gradvis at underlægge sig så store dele af Europa, som den tyske krigsmaskine kunne overkomme. Siden skulle turen efter planerne komme til England, Afrika, Sovjetunionen og Nord- og Syd-Amerika. Hitler sigtede altså kort og godt på verdensherredømmet.

Men det skal dog allerede her indskydes, at da Nazi-Tyskland i 1939 angreb og okkuperede Polen og derefter Tjekkoslaviet, hvilket forpligtede englænderne til at erklære krig mod Tyskland, da forduftede morfars - og formentlig også mange andres - sympati for Hitler fuldstændig. Og da tyske tropper snigløb og besatte Danmark den 9. april 1940 blev morfar vred og forbitret på de forbandede "natister", som han af en eller anden grund altid kaldte dem. Han indså nu, at han som så mange andre - ikke mindst flere af de hjemlige aviser - havde været et naivt offer for den velsmurte nazistiske propagandamaskine.

JULEGÆSTERNES AFREJSE (SNØFT!)

Resten af vores 1.juledag gik for Dennis' og mit vedkommende med at lege, dels inde og dels ude, og de voksne hyggede sig og snakkede, og mor og far sørgede for de praktiske og nødvendige ting, der skulle gøres i løbet af dagen. Næste dag, 2. juledag, skulle morfar, mormor og Dennis hjem til Bursø igen. Efter at morgenmaden var blevet spist og kuffert og tasker pakket, fulgte mor, far og jeg dem op til stationen. Både mor og far havde dog taget deres cykler med, som de trak ved siden af sig. Far havde taget mine morforældres kuffert på bagagebæreren, og mor nogle af de andre pakkenelliker, som de skulle have med sig hjem. Det var som tidligere nævnt en gåtur på omkring 1 km., og den tog vel omkring tyve minutter i vores gangart. Det følte altid lidt vemodigt, hver gang jeg skulle tage afsked med mine morforældre og min kære fætter Dennis, selvom jeg jo vidste, at der nok ikke ville gå så lang tid, før vi sås igen, enten hos os eller hos dem.

Mor, far og jeg blev stående på stationen, indtil toget var kommet og morfar, mormor og Dennis var steget på, og vi vinkede farvel, mens det prustende

damplokomotiv satte igang og langsomt trak de i reglen to-tre personvogne og en enkelt eller to godsvogne med sig. Men snart var det tøffende tog langt borte på vej mod Bursø, og far satte da mig op i cykelstolen, hvorefter vi alle kørte hjem igen. Cykelturen tog kun 6-7 minutter.

2. JULEDAG HOS MINE FARFORÆLDRE

Om eftermiddagen og aftenen skulle mor, far og jeg til julehygge hos mine farforældre i Majbølle, og dér cyklede vi op, dvs. far havde mig i en såkaldt cykelstol, der i lighed med en cykelkurv var ophængt foran på styret. Karbidlygten, der normalt blev anbragt i lygteholderen foran på cykelstyret, sad derfor nede på venstre side af forgafelen. En karbidlygte er en særlig lygtekonstruktion, hvori kalciumkarbid og vand bringes til at reagere under dannelse af acetylen, som antændes og lyser. Kalciumkarbidet kom i små skarptlugtende klumper ned i lygtehuset og der hældtes vand på, hvorefter overstykket med det fremadrettede lytteglas blev lukket til. Kort efter antændtes en flamme og lyset begyndte at skinne. På grund af glassets specielle slibning kastedes lyset nogle meter frem på vejen foran.

Hos mine farforældre var min fars søskende og deres respektive ægtefæller og børn samlede 2. juledag. Børn havde de dog endnu ikke så mange af dengang, for bortset fra min fætter Børge på cirka 3 år og mig på godt 2 år, var der kun fætter Henry på ligeledes godt 2 år. Men foruden vore forældre, nemlig henholdsvis Alma og Johannes, min mor og far og Dagmar og Edmond, var der de ugifte onkler Henry og Alfred.

Som tidligere nævnt boede mine farforældre i et hyggeligt toplans hus, der foruden af stuehus også bestod af et tilbygget udhus, som lå vinkelret op til hovedhusets østlige bagende. I udhuset var der indrettet bryggers, vaskehus og brændselsrum. Stuehusets hovedindgang på forsiden af huset blev kun meget sjældent brugt, idet det normalt var nemmere at gå ind ad bagdøren, som lå i kroen mellem stuehuset og udhuset. Der var to stentrin op til døren, og ad denne kom man ind i forstuen, hvorfra døren til venstre førte ud til køkkenet og døren til højre ind til stadsstuen. Fra denne kom man via en i reglen altid åbentstående dør ind i dagligstuen, som var relativt stor. Der var fire tofagsvinduer i facadevæggen, to på hver side af indgangsdøren i midten. I dagligstuen var der i anledning af julen gjort plads til et højt og festligt pyntet juletræ, og her stod et stort, aflangt spisebord, omkring hvilket der var plads til de i alt ti voksne og os tre børn.

Mine farforældres hus på Rudbjergvej 6 i Majbølle, sådan som huset så ud i august 2006. Taget er dog fornyet og skorstenen gjort kortere, og de espalier, der før var mellem vinduerne, er borte. Bag de to vinduer til venstre lå dagligstuen, hvor alle i reglen opholdt sig, når nogen kom på besøg. Soveværelset var beliggende på første sal, hvor man ser vinduet foroven på gavlen. – Privatfoto: © 2006 Harry Rasmussen. FOTO 23

I dagligstuens østlige væg var der ved vinduessiden en dør, som førte ud til en forstue, og lige overfor var der en dør ind til en stue, hvis indretning og formål jeg desværre ikke erindrer. Til højre for den sidstnævnte dør lå og ligger den sydvendte hovedindgang. Til venstre var en dør, bag hvilken en trappe førte op til loftet, hvor blandt andet soveværelset var beliggende. Dette lå i husets vestlige ende og omtrent lige over dagligstuen og havde et tofagsvindue i husets vestgavl. På loftet lugtede eller duftede der om efteråret og vinteren altid af æbler, idet efterårets høst af diverse sorter æbler her var lagt enkeltvis ud ved siden af hinanden på gulvet. Det hændte naturligvis, at vi børn trods forbud herom snuppede et æble eller to, når vi alligevel havde et eller andet ærinde oppe på loftet. Så flyttede vi lidt rundt på æblerne til vi mente, at det ikke kunne ses, at vi havde været på æblerov.

Dagligstuemøblerne lignede stort set dem, vi selv havde derhjemme, idet de var af egetræ. Hos farmor og bedstefar var møblerne i stadsstuen derimod af mahogni med grønt plysbetræk med klunker på stolesæder og den højryggede sofa. Over denne hang der i alle årene et stort dobbeltportræt af to små cirka to-årige tvillingedrenge, hvis navne jeg ikke længere husker, men som døde nogen tid efter, at billederne var taget. Hvornår og hvor tvillingerne blev født, er det desværre ikke lykkedes at fastslå. Men selv når farmor mange år efter fortalte os om de to drenge, fik hun tårer i øjnene og sukkede af sorg over tabet. Foran sofaen stod et rundt mahognibord, som til daglig var dækket af en af de smukke hækledede duge, som farmor alle dage var en mester i selv at

fremstille. Oven på dugen stod en sølvskål med overdel af krystalglas, og når der kom gæster, var denne skål i reglen fyldt med æbler, pærer og blommer af egen avl. Det var strengt forbudt os børn at tage af skålen uden først at spørge om lov, vistnok mest fordi farmor var bekymret for, at vi kunne komme til at vælte skålen og måske knuse glasset.

Det var allerede som lille dreng tydeligt for mig, at mine farforældre havde flere og pænere møbler end vi. Men det var kun møblerne i stadsstuen, farmor var øm om og derfor jog hun os gerne ud, når hun så os derinde, enten ind i dagligstuen eller ud på gårdspladsen, hvor vi havde lov til at lege frit. I reglen måtte vi dog også gerne opholde os i køkkenet, som jeg syntes var noget helt specielt. For det første var der et efter min opfattelse enormt stort komfur, mere end dobbelt så stort, som vores derhjemme, som kun havde fire kogesteder og kun én ovn. Mine bedsteforældres komfur havde seks kogesteder og en stor dobbeltovn, en til bagning og en til stegning. Desuden havde komfuret et stort messinggelænder på de to sider, der vendte ud mod køkkenet.

Lige over for komfuret og op til køkkenets nordlige væg, var der et aflangt, smalt køkkenbord med køkkenvask, og foran denne et forholdsvis stort køkkenvindue. For enden af køkkenet var der en dør, som førte ind til spisekammeret. Dettets niveau lå forsænket i forhold til køkkenets gulvplan, og der var derfor to-tre trin ned til spisekammergulvet, som var støbt i cement, for bedre at kunne holde på køligheden. Men her i spisekammeret fandtes der alle mulige madvarer opbevaret, både dem til dagligt brug og dem, der først skulle bruges senere på året. Det sidste gjaldt f.eks. røgede og saltede flæskesider, skinker, pølser og lign. Desuden røgede og saltede sild, spegesild og sild i forskellige marinader.

Mine farforældres spisekammer var også rigt på henkogte grøntsager, som f.eks. grønærter og gulerødder, rødbeder, agurker, asier og græskar, og af syltetøjer, geléer og marmelader af alle mulige slags. F.eks. syltede kirsebær og pærer, ribs- og solbærgelé, solbær-, hindbær- og jordbærmarmelade, stikkelsbær- og rabarberkompot og meget andet og mere.

Bag den sidebygning, der var vinkelret sammenbygget med beboelseshuset, lå hønsehuset og hønsegården. Mine bedsteforældre havde i reglen mange høns og fik derfor også ofte mange æg til husholdningen, lige som de gerne lod nogle af æggene udruge af de såkaldte rugehøns, så der kom kyllinger ud af det. Det var derfor ikke ualmindeligt at se kyllinger i mine farforældres hønsegård.

På venstre side af gårdspladsen lå der et udhus, hvor der ofte gik en enkelt eller to grise og blev fordret op til slagtning omkring juletid. Grisen eller grisene havde også en udendørs sti, hvor de kunne boltre sig. Den lå bagved udhuset.

(Fortsættelse følger i afsnit 08)